

## ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

### ՀԱՅԵՐԷՆ ՀՆԱՏԻՊՆԵՐՈՒ ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐԸ

Պարզատուժարի սկիզբը, թուզթ Աբ, գրուած է Վինն հարիւր, ու վաթսուս ու մէկնա թուականը, որ նկատուած է նաև գրքին տպագրութեան տարին: Հայկական այդ թուականին վրայ սովորաբար աւելցուած է 551 և ստացուած քրիստոնէական տարին՝ 1512:

Ենթադրելով, որ թուզթ էդ, Վաղագա շարժմանց, որ է ցուցուած խորագրով գրուածքին վերջաւորութեան կը գտնուին հետեւեալ տողերը. «Եթէ կամիցես իմանալ զամս ի սկզբանէ արարածոց, մինչև ուր ես: Կալ Ր և ՋԶ, և զհայ թուական ի վերայ բեր և այն է: Եւ ի Գրիստոսի ծննդնէն մինչև ի մեզ կալ ինիգ հարիւր և յիսուս երկու, և զհայ թուական ի վերայ բեր և այն է»:

Արդ, վերոգրեալ աւելանքներուն համաձայն, գրքին տպագրութեան տարին կը հաշուենք տպէս.

$$\begin{array}{r} \text{Ա. — ՐՋԶ} = 5976 \\ + \text{հայ թուական '961} \\ \hline 6937 \\ - \text{Արարածոց թուական 5424(*)} \\ \hline 1513 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \text{Բ. — Գի. ծնունդէն մինչև մեր թուականը 552} \\ + \text{հայ թուական '961} \\ \hline 1513 \end{array}$$

Ըստ այսմ Պարզատուժարը տպուած է 1513 թուին:

Պարզատուժարի վերոգրեալ տոմարական հաշիւները նոյնութեամբ կը գտնուին նաև Աղթարքի մէջ, թղ. ԺԶ. և. Վերոյն կիւրղի Հայրապետին աստցեալ է վասն կաղանդաց, թլ. քինչ լինիցիա խորագրով

գրուածքին վերջաւորութեան, այսպէս. «Եթէ կամիցես գիտել զամս ի սկզբանէ արարածոց մինչև ուր ես, կալ ՐՋԶ, և զհայ թուական ի վերայ բեր, և այն է: Եւ ի Գի. ծննդնէն մինչև ի մեզ, կալ ՇԾԲ, և զհայ թուական ի վերայ բեր, և այն է»:

Ուրեմն Աղթարքն ալ տպուած է նոյն 1513 թուականին, և հաւանաբար Պարզատուժարէն առաջ:

Այսմ տպէս է որ անդրադառնանք Պատարագատետրի տպագրութեան թուականին: Այդ գրքի յիշատակարանին սկիզբը կը կարդանք. «Գրեցաւ ար. Թոռո ի Զկիս...»: Սոյն 962 թուականին վրայ հարկ է աւելցնել 552, հետեւելով Պարզատուժարի և Աղթարքի տուեալներուն, որով կ'ունենանք 1514 իբրև թուական Պատարագատետրի տպագրութեան:

Ամբիոնելով մեր ըսածները պիտի եզրակացնենք թէ հայերէն հնագոյն տպագրութեամբ մեզի հասած ինիգ գիրքերէն երեքը յայտնաբերուած հրատարակուած են 1513–1514 թուականներուն. այսպէս,

1513 ին Աղթարք, և  
Պարզատուժար,  
1514 ին Պատարագատետր:

Մնացեալ երկու գիրքերէն մին, Ուրբաթագիրքը, ասանցմէ առաջ տպուած կը համարուի, հիմնուելով տպագրական դարձերու գործածութեան, և մուշտածութեան աստիճանին վրայ, իսկ Տաղարանը ամենէն ետքը:

Ուրբաթագիրքը Աղթարքէն մօտաւորապէս տարի մը առաջ տպագրուած համարելով՝ պահպանած կ'ըլլանք 1512 թուականը իբրև սկիզբ հայկական տպագրութեան:

Գալով վասն Գանի խորագրուած պրակին, որ ԳԻ պրակաթիւր կը կրէ, ըստ երևոյթին կը պատկանի Ուրբաթագրքին, իբրև յաւելում, և զետեղելի է նոյն գրքի Գ և Դ պրակներուն մէջև, ինչպէս ունի Ո. Բ. Զեաւագրատան մէջ պահուող թիւ 3474 համարը:

Ն. ԱՐԲ. ԵՈՎԱԿԱՆ

(\*) Բնագրին հետևողութեամբ հաշուելով, 5976 — 552 = 5424: